

ONDERZOEKSRAPPORTAGE

discriminatie-ervaring,
tolerantie- en leefklimaat
op het voortgezet onderwijs

Alkmaar, juli 2017

Bureau Discriminatiezaken
Noord-Holland Noord

Art.1

Inhoud

Introductie	4
1 Opzet onderzoek	7
2 Bevindingen	11
2.1 Algemeen beeld over discriminatie-ervaringen	11
2.2 Algemeen beeld tolerantiebeleving op school	12
2.3 Algemeen beeld beleving leefklimaat	12
2.4 Algemeen beeld psychosociale gezondheid	13
3 Uitwerkingen centrale vragen	15
3.1 Discriminatie-ervaringen	15
3.2 Tolerantiebeleving	19
3.3 Beleving Leefklimaat: sfeer, veiligheid en respect	22
3.4 Psychosociale gezondheid	
4 Conclusies, aanbevelingen en vervolgstappen	26
4.1 Conclusies en aanbevelingen	33
4.2 Hoe kunnen we hiermee verder?	35
Bijlage 1 Vragen uit de jeugdmonitor Emovo 2016/17	36

Introductie

Presentatie onderzoeksresultaten

Art.1 Bureau Discriminatiezaken Noord-Holland Noord (verder Art.1 NHN) doet in dit rapport verslag van haar derde onderzoek naar discriminatie-ervaring, tolerantiebeleving en leefklimaat op het voortgezet onderwijs in Noord-Holland Noord. Het is de eerste keer dat we dit onderzoek in samenwerking met de GGD Hollands Noorden (verder GGD HN) uitvoeren. Deze samenwerking heeft ons de gelegenheid gegeven een antwoord te vinden op de vraag of discriminatie-ervaringen een effect hebben op de psychosociale gezondheid. Ook hierover doen wij verslag.

Dit is de derde keer dat Art.1 NHN dit onderzoek uitvoert. Eerdere onderzoeken zijn uitgevoerd in 2012 en 2014¹. Deze rapportage is samengesteld door Femke Broeze, medewerker Onderzoek en Monitoring. Reacties en vragen zijn welkom via fbroeze@art1nhn.nl.

De dataverzameling vond plaats tussen september 2016 en januari 2017. In totaal beantwoordden ruim 10.000 leerlingen uit het 2e en 4e leerjaar van het voortgezet onderwijs in Noord-Holland Noord de Jeugdmonitor Emovo, de vragenlijst van de GGD over gezondheid. Aan deze vragenlijst zijn door Art.1 NHN aanvullende vragen over discriminatie en tolerantie toegevoegd.

Deze rapportage is openbaar en wordt aangeboden aan de gemeenten in de regio en aan deelnemende scholen. Per school is een rapportage gemaakt die alleen aan hen wordt verstrekt.

---

¹ [Onderzoek 2014](#)

[Onderzoek 2012](#)

Leeswijzer

In hoofdstuk 1 leest u over de opzet van het onderzoek gehouden onder een groot aantal voortgezet onderwijs scholen in de regio Noord-Holland Noord en welke vraagstelling wij daarbij hadden. Hoofdstuk 2 geeft een overzicht van de meest in het oog springende bevindingen uit ons onderzoek, opgebouwd rondom de vier centrale vragen die gesteld zijn: discriminatie-ervaringen, tolerantiebeleving op school, leefklimaat op school en het mogelijke effect van discriminatie-ervaringen op de psychosociale gezondheid. Hoofdstuk 3 is een nadere uitwerking van deze bevindingen, grafieken en tabellen ondersteunen onze bevindingen. In hoofdstuk 4 leest u de conclusies naar aanleiding van onze bevindingen en doen we een aantal aanbevelingen voor vervolgonderzoek om nog meer inzicht te krijgen in de thematiek van discriminatie. In de bijlage vindt u de vragen die gesteld zijn in de jeugdmonitor over discriminatie.

1. Opzet onderzoek

Art.1 NHN doet in dit rapport verslag van haar derde onderzoek naar discriminatie-ervaring, tolerantiebeleving, leefklimaat en mogelijke effecten hiervan op de psychosociale gezondheid bij leerlingen op het voortgezet onderwijs in Noord-Holland Noord. Eerdere onderzoeken zijn uitgevoerd in 2012 en 2014. Het is voor de eerste keer dat we dit onderzoek in samenwerking met de GGD HN uitvoeren. Het voordeel voor deelnemende scholen is dat zij minder belast worden met extra activiteiten. De samenwerking met de GGD HN stemt ons zeer positief.

Onderzoeksmethodiek

De dataverzameling vond plaats tussen september 2016 en januari 2017. De vragenlijst van de GGD HN, de zogenoemde Jeugdmonitor Emovo 2016/17 (verder genoemd jeugdmonitor), legt vragen en stellingen voor aan leerlingen over gezondheid. Art.1 NHN heeft vragen toegevoegd die verband houden met discriminatie-ervaring, tolerantiebeleving en leefklimaat. Zie bijlage 1 voor deze vragen.

Vraagstelling

Onze onderzoeksvragen in de Jeugdmonitor geven antwoord op de volgende centrale vragen:

1. In welke mate ervaren leerlingen discriminatie op school of discrimineren zij zelf?
2. Hoe tolereren leerlingen anderen die in hun ogen afwijken van wat zij 'normaal' vinden?
3. Hoe beoordelen leerlingen hun school op het gebied van sfeer, veiligheid en respect?
4. In welke mate is er een verband tussen discriminatie-ervaring en gezondheid-aspecten?

Samenwerking

Het voordeel van onze samenwerking met de GGD HN is dat het aantal respondenten 4 á 5 keer zo groot is in vergelijking met onze onderzoeken in 2012 en 2014. Dat maakt de resultaten meer betrouwbaar en analyse in subgroepen beter mogelijk. Op de vierde onderzoeksvraag hebben wij een antwoord gekregen dankzij de bereidheid van de GGD HN een aantal gegevens met ons te delen. Deze hebben bijvoorbeeld betrekking op weerbaarheid, ervaren gezondheid, sociale eenzaamheid en suïcidale gedachten.

Deelnemers

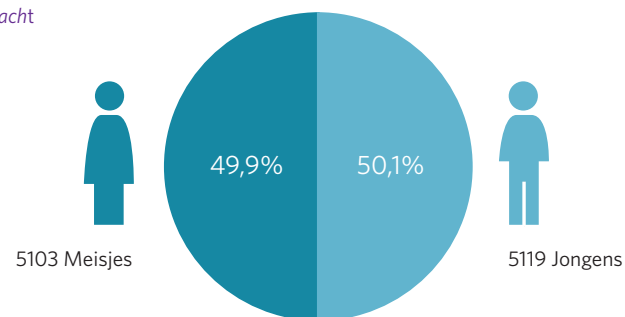
In totaal deden 10.125 leerlingen uit het 2e en 4e leerjaar aan de jeugdmonitor mee. Zij zijn afkomstig van 31 verschillende voortgezet onderwijs scholen in Noord-Holland Noord. Zie de diagrammen A, B en C op de rechterpagina.

Vergelijking met de monitors van 2012 en 2014

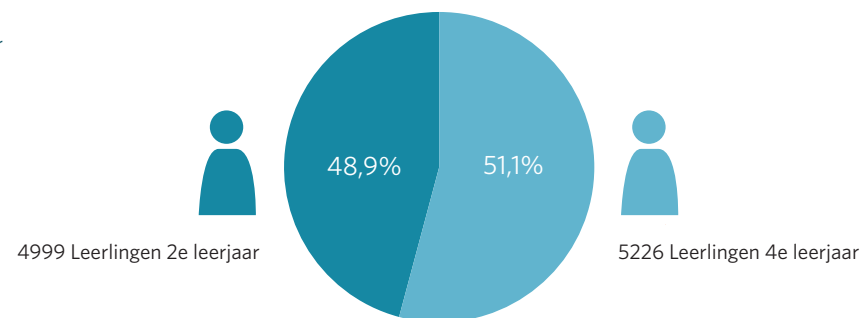
Door enkele veranderingen in vraagstelling is vergelijking van de recente resultaten met onze monitors van 2012 en 2014 niet op alle punten mogelijk. Wel is er reden aan te nemen dat de incidentiecijfers van de jeugdmonitor het meest betrouwbare beeld geven. Dit heeft enerzijds te maken met het grotere aantal respondenten. Anderzijds heeft het te maken met de zeer specifieke vraagstelling over discriminatie in deze jeugdmonitor. In het oorspronkelijke format stelden wij de vraag naar discriminatie-ervaring in een bredere context: we vroegen naar ervaringen met 'pesten, buitensluiten en discriminatie'. Hierdoor werd het zicht op daadwerkelijke discriminatie binnen die verzameling aan ervaringen enigszins vertroebeld. In deze jeugdmonitor vragen we alleen naar discriminatie en speelt die vermenging met andere pest-ervaringen niet. De cijfers voor het leefklimaat zijn wel geheel vergelijkbaar met eerdere resultaten vanwege dezelfde vraagstelling. De vragen over psychosociale aspecten deden in dit onderzoek voor het eerst mee. Er zijn dus nog geen eerdere resultaten om ze mee te vergelijken.

Diagrammen kenmerken deelnemende leerlingen

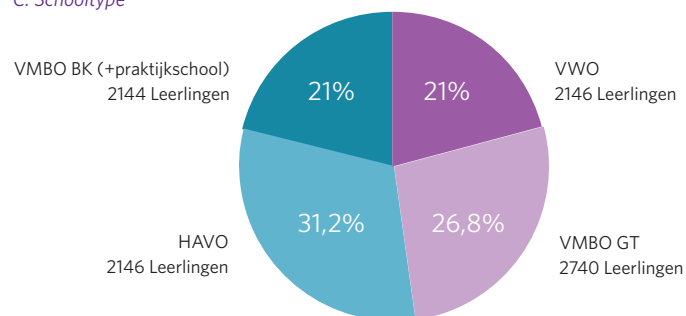
A. Geslacht

B. Leerjaar

C. Schooltype

Leerlingen van de praktijkschool (129 leerlingen, 1,3%) zijn samengevoegd met de leerlingen van VMBO BK. Dit maakt de vergelijkingen van analyses tussen de verschillende onderwijstypen betrouwbaarder.

2. Bevindingen

In dit hoofdstuk gaan we kort in op de meest opvallende bevindingen van vier centrale vragen die wij hebben gesteld in de jeugdmonitor.

2.1 Algemeen beeld over discriminatie-ervaringen

We schetsen de resultaten op basis van vragen over incidenten, waar deze zich afspeelden en door wie het incident gebeurde. Hieronder staan de meest in het oog springende bevindingen. De uitwerking hiervan vindt u terug in paragraaf 3.1 *Discriminatie-ervaringen*.

1 op de 9 leerlingen ervaart wel eens discriminatie. Het betreft ongeveer even veel meisjes als jongens, in het 4e leerjaar wordt iets meer discriminatie ervaren dan in het 2e leerjaar. Naar mate het schoolniveau hoger wordt, daalt het percentage leerlingen dat discriminatie ervaart.

1 op de 11,5 leerlingen discrimineert zelf wel eens. Het betreft drie keer zo vaak jongens die discrimineren dan meisjes, in het 4e leerjaar vindt iets meer discriminatie plaats dan in het 2e leerjaar. Naar mate het schoolniveau hoger wordt, daalt het percentage leerlingen dat discrimineert.

School als locatie waar het zich afspeelt. De incidenten (ervaring of zelf discrimineren) vinden verreweg het meest plaats op school. In bijna ruim de helft van alle incidenten wordt de school als locatie aangewezen.

Afkomst/huidskleur vaakst genoemde reden van discriminatie. Van de leerlingen die discriminatie ervaren, benoemt 56% dit als reden van discriminatie. Leerlingen die discrimineren, geven dit als reden op in 73% van de incidenten.

Discriminatie gebeurt door bekenden. Binnen de groep die discriminatie ervaart, of die zelf discrimineert, is een bekende betrokken. Leerlingen die discriminatie ervaren, geven in bijna 49% van de gevallen aan dat zij bekend zijn met de dader. Leerlingen die zelf discrimineren, geven aan dat zij in 40% van de gevallen degene kennen die zij tot slachtoffer maken.

Rollen inwisselbaar. Uit het onderzoek blijkt bovendien dat er sprake is van een aanzienlijke overlap: 45% van de leerlingen die discriminatie ervaren, geven aan ook zelf te discrimineren.

Het betreft een kleine groep leerlingen die te maken heeft met discriminatie. Het overgrote deel van de leerlingen is toeschouwer of buitenstaander bij discriminatie.

2.2 Algemeen beeld tolerantiebeleving op school

We schetsen de bevindingen naar aanleiding van vragen over tolerantiebeleving. Aan de hand van 4 stellingen zijn leerlingen gevraagd uitspraken te doen over hoe zij de tolerantie op hun school ervaren. Hieronder staan de meest in het oog springende bevindingen. In paragraaf 3.2 Tolerantiebeleving op school vindt u de nader uitgewerkte resultaten van de stellingen.

Meeste intolerantie voor LHB-leerlingen. De beleving van het tolerantieklimaat op hun scholen van moslims, LHB-leerlingen en gehandicapten, is bij een grotere meerderheid positief. In tegenstelling tot het beeld dat de incidentie schetst, wordt de tolerantie van moslims door de respondenten positiever ervaren dan de tolerantie van LHB-leerlingen en gehandicapte/chronisch zieke leerlingen.

2.3 Algemeen beeld beleving leefklimaat

De beleving van het leefklimaat op school is gemeten door te vragen naar rapportcijfers (1 t/m 10) voor vier aspecten: sfeer, veiligheid en respect tussen zowel de leerlingen onderling als tussen leerlingen en docenten. Hieronder staan de meest opvallende bevindingen. In paragraaf 3.3 *Beleving leefklimaat* wordt dit nader uitgewerkt.

Veiligheid krijgt in de totale groep van leerlingen het hoogste gemiddelde rapportcijfer; namelijk een 7,7. Respect tussen leerlingen onderling scoort het laagste gemiddelde, een 6,9.

De leefklimaat-ervaringen verschillen per school aanzienlijk. Het verschil tussen de gemiddelde rapportcijfers is maximaal 2,7 punten.

Leefklimaat werd door leerlingen met een handicap het meest negatief ervaren. Leerlingen met een discriminatie-ervaring geven gemiddeld een lager rapportcijfer dan leerlingen zonder discriminatie-ervaring. Het verschil geldt het sterkst voor leerlingen met een handicap of chronische ziekte. Bij ervaringen op grond van afkomst/huidskleur was dit verschil het minst sterk.

2.4 Algemeen beeld psychosociale gezondheid

We hebben gekeken naar de verbanden tussen discriminatie-ervaring en een 6-tal psychosociale gezondheidsvariabelen: Ernstige eenzaamheid, Zelfbeeld, Psychische gezondheid, Weerbaarheid, Suïcide gedachten en Suïcidepoging. Hieronder staan de meest opvallende bevindingen genoemd. In paragraaf 3.4 *Psychosociale gezondheid* vindt u de uitwerking.

Discriminatie is van invloed op psychosociale gezondheid. Voor alle zes variabelen vonden we een negatief verband: in de groep die aangeeft zelf discriminatie te ervaren, wordt significant vaker dan in de totale groep negatief gescoord op deze variabelen.

Deze verbanden komen het sterkst naar voren voor de grond Handicap/Chronische ziekte. Het minst sterk zijn ze voor de grond Afkomst/Huidskleur en Geloof. De verbanden met de overige gronden Seksuele voorkeur, Transgender, Leeftijd en Geslacht zijn over het algemeen vergelijkbaar en zijn net iets minder sterk dan bij Handicap/Chronische ziekte. Bij de variabele 'suïcidepoging' werd het sterkste verband gevonden met de discriminatiegrond Transgender.

² Lesbische, Homoseksuele en Biseksuele leerlingen

3. Uitwerkingen centrale vragen

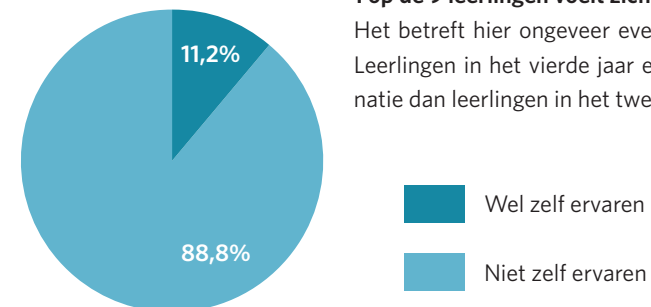
3.1 Discriminatie-ervaringen

Inleiding

We schetsen eerst het algemeen beeld van het totaal aantal leerlingen dat óf discriminatie heeft ervaren óf zelf discrimineert, het onderwijstype en waar deze ervaringen plaatsvinden. Na het algemeen beeld gaan we dieper in de gronden van discriminatie in een schoolomgeving. Als laatste beschrijven we wat ons opvalt, ook in relatie tot de eerdere monitors in 2012 en 2014.

A Algemeen beeld

Percentage van leerlingen dat met discriminatie in aanraking komt.

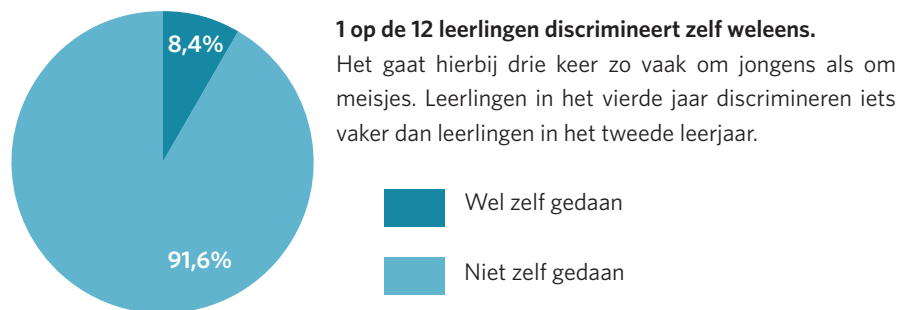

1 op de 9 leerlingen voelt zich weleens gediscrimineerd.

Het betreft hier ongeveer evenveel meisjes als jongens. Leerlingen in het vierde jaar ervaren iets meer discriminatie dan leerlingen in het tweede leerjaar.

Vervolg: percentage van leerlingen dat met discriminatie in aanraking komt.

B Op welk schoolniveau / onderwijstype ontstaan deze ervaringen?

Het aantal ervaringen verschilt per onderwijstype. Over het algemeen geldt: hoe hoger het onderwijsniveau hoe minder discriminatie wordt ervaren of gediscrimineerd wordt.

Ervaring met discriminatie per onderwijstype	vmbo BK N=2026	vmbo gt N=2677	havo N=3141	vwo N=2130
Ja, zelf ervaren	12,9%	13,7%	10,2%	8,0%
Ja, zelf gedaan	10,4%	10,0%	7,8%	5,3%

C Waar komen de leerlingen met discriminatie in aanraking?

Leerlingen geven aan op welke locatie het incident gebeurde en of dit door een bekende of onbekende werd veroorzaakt.

De meest genoemde locatie is de school, zowel door leerlingen die discriminatie ervaren (56%) als leerlingen die zelf discrimineren (48%).

Verder blijkt dat uit deze groep 4 op de 10 leerlingen op meerdere locaties discriminatie ervaren. Bij één op de drie leerlingen uit de groep die discrimineert, vinden incidenten eveneens op meerdere locaties dan alleen de school plaats. Daarnaast geven beide groepen aan dat zowel de dader als het slachtoffer in de meeste gevallen een bekende is.

N=1.113 Leerlingen met één of meer discriminatie-ervaringen

LOCATIE	Door een bekende	Door een onbekende
Media (krant, tv etc.)	n.v.t	13,2%
Thuis	6,6%	2,7%
School	48,6%	18,2%
In de buurt	12,8%	12,6%
Sociale media	10,2%	10,3%
Openbare plek	7,5%	14,0%
Anders	10,2%	18,6%

N=834 Leerlingen die éénmalig of meerdere keren discrimineren

LOCATIE	Door een bekende	Door een onbekende
Thuis	12,1 %	4,0%
School	40,3 %	11,2%
In de buurt	15,2 %	7,9%
Sociale media	8,3 %	8,8 %
Openbare plek	7,1 %	9,5%
Anders	11,0%	20,6%
Anders	10,2%	18,6%

Overlap zelf ervaren / zelf doen

Er bestaat een overlap tussen de twee onderzochte groepen. 45% van de groep die zelf discriminatie ervaart, geeft ook aan zelf te discrimineren. Een groot deel van de slachtoffers is dus ook zelf dader. Uit gesprekken met docenten weten we bijvoorbeeld dat jongens die worstelen met hun eigen homoseksualiteit vaak homofoob zijn. Ze willen 'erbij horen' en niet als homo herkend worden. Een gericht bevragen van daders en slachtoffers kan ons meer inzicht geven in de feiten en oplossingsmogelijkheden.

³ In deze percentages is de overlap meegenomen, leerlingen kunnen meerdere ervaringen hebben, de ene keer is hier een bekende, de andere keer een onbekende bij betrokken.

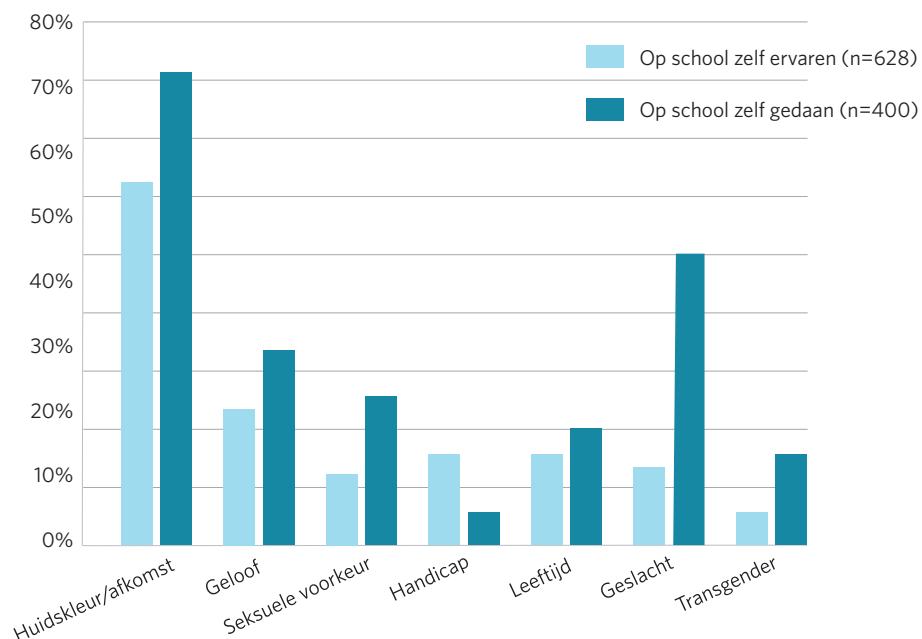
D Gronden van discriminatie

Omdat dit onderzoek zich focust op discriminatie-ervaringen op school zijn de andere locaties bij de volgende analyses buiten beschouwing gelaten. Dit betekent dat uit de totale groep van leerlingen die discriminatie ervaren of zelf doen een kleiner deel deze ervaring op school heeft.

De volgende resultaten zijn dan ook gebaseerd op:

- » Het percentage leerlingen dat discriminatie ervaart **op school** (6,3%);
- » Het percentage leerlingen dat zelf discrimineert **op school** (4,0%).

Grond van discriminatie

E Wat valt ons op?

In deze jeugdmonitor is gewerkt met een andere vraagstelling dan in de monitor van 2012 en 2014. Toch zijn de bevindingen over het algemeen consistent met de eerdere monitors.

We noemen:

- » Huidskleur/afkomst blijft de discriminatiegrond die het meest genoemd wordt, door zowel leerlingen die discriminatie ervaren als door leerlingen die zelf discrimineren;
- » Er is een verband tussen schoolniveau en aantal incidenten.

Omdat de jeugdmonitor alleen door leerlingen uit het tweede en vierde leerjaar wordt ingevuld, is een duidelijk onderscheid te maken tussen deze twee groepen. Wat dan opvalt is dat in het vierde leerjaar een hogere incidentie voorkomt.

De jeugdmonitor vraagt ook naar andere plekken waar discriminatie zich manifesteert. Bij de leerlingen die discriminatie ervaren op school, ervaren 4 op de 10 leerlingen dit ook buiten school op één of meer andere plekken. Bij de leerlingen die zelf discrimineren geldt dit voor ruim 3 op de 10. Hiermee zien wij bevestigd dat discriminatie niet ophoudt bij de schoolpoort.

3.2 Tolerantiebeleving

Inleiding

In dit hoofdstuk gaan we in op wat leerlingen denken over hoe medeleerlingen tolerantie beleven op hun school. Aan de hand van vier stellingen is hun mening gevraagd over:

- » Buitensluiten van leerlingen;
- » Openlijk uitdragen van islamitisch geloof;
- » LHB-seksualiteit;
- » Handicap of chronische ziekte.

De leerling kon kiezen uit (zeer) mee eens, neutraal, of (zeer) mee oneens. Het "(zeer) mee eens" zijn met de stelling betekent in dit geval dat de inschatting van de respondent is dat er sprake is van ervaren intolerantie.

Vervolgens is per schooltype het percentage van het antwoord "(zeer) mee eens" verder uitgewerkt. Als laatste maken we de vergelijking met de eerdere monitors van 2014 en 2012.

A Antwoorden op de stellingen en schooltype

Het antwoord op de stellingen laat zien dat bijna de helft van alle leerlingen de mening is toegedaan dat leerlingen worden buitengesloten bij hen op school. Daarnaast schatten leerlingen in dat medeleerlingen toleranter staan tegenover moslims dan tegenover LHB-leerlingen of leerlingen met een handicap/chronische ziekte. *Zie de gestapelde staafgrafiek op de volgende pagina (20).*

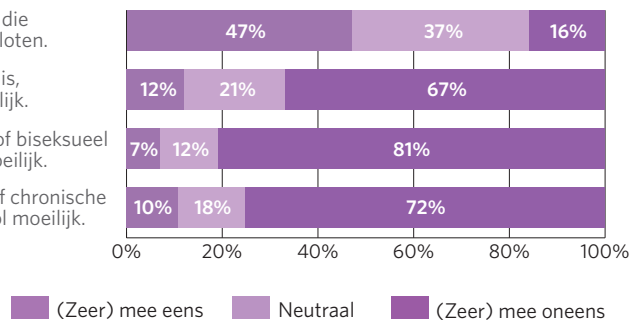
Stellingen tolerantiebeleving

Er zijn leerlingen op mijn school die door anderen worden buitengesloten.

Een leerling die openlijk moslim is, heeft het bij ons op school moeilijk.

Een leerling die homo, lesbisch of biseksueel is heeft het bij ons op school moeilijk.

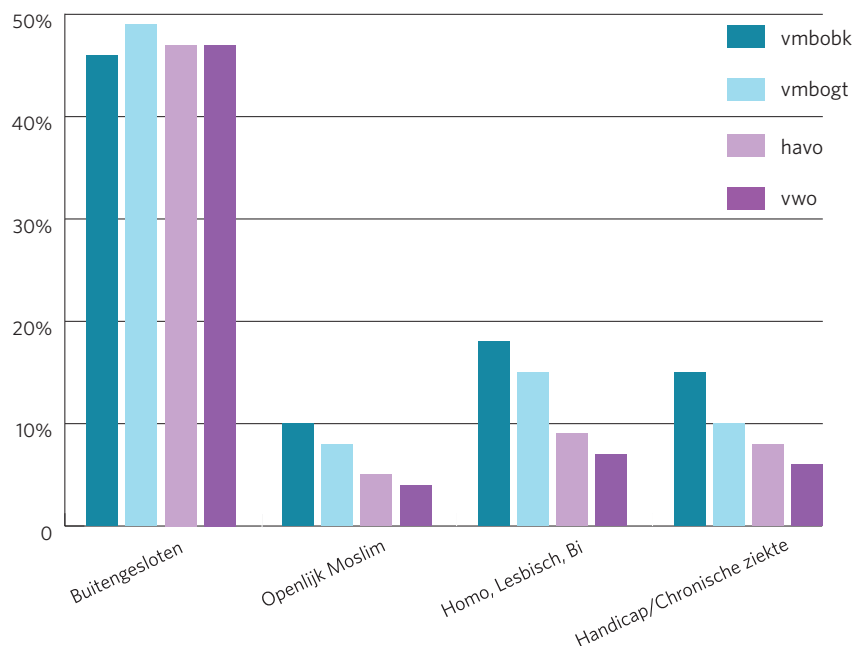
Een leerling met een handicap of chronische ziekte heeft het bij ons op school moeilijk.

Deze inschatting van tolerantie komt niet overeen met de gerapporteerde discriminatie-ervaringen, die juist vaker te maken hebben met geloof dan met homoseksualiteit en handicap.

In onderstaande diagram staan de percentages per schooltype van de leerlingen die het ééns waren met de stellingen. Over het algemeen geldt dat intolerantie daalt naarmate het leerniveau stijgt.

Ervaren tolerantie per leerniveau

B Tolerantiebeleving: vergelijking met vorige jaren

In eerdere vragenlijsten zijn ook stellingen voorgelegd aan de leerlingen met vergelijkbare stellingen over de onderwerpen moslims, LHB-leerlingen en handicap/chronische ziekte. Hierdoor kunnen wij de tolerantiebeleving in 2016 op deze onderwerpen vergelijken met de resultaten van de vorige monitors⁴. Onderstaande tabel maakt dit inzichtelijk.

Percentage dat het tolerantieklimaat op school als negatief ervaart voor:	2016	2014	2012
Moslims	6,6%	4,0%	5,0%
LHB-leerlingen	11,9%	12,0%	19,0%
Handicap/chronische ziekte	9,6%	10,0%	<u>16,0%</u>

Deze cijfers laten zien dat het relatief positief ervaren van de tolerantie ten opzichte van moslims een consistente bevinding is. Evenals de minder hoog ingeschatte tolerantie opzichte van leerlingen die homo, lesbisch, biseksueel, gehandicapt of chronisch ziek zijn. De lichte stijging van het percentage omtrent moslims kan te verklaren zijn uit de vraagstelling van 2016. We vragen naar "openlijk moslim zijn" wat zowel over jongens als meisjes gaat. In de eerdere monitors hield de vraag verband met het dragen van een hoofddoek, wat alleen over meisjes gaat.

⁴ 'Een leerling die openlijk moslim is, heeft het bij ons op school moeilijk' (2016) **wordt vergeleken met de stelling** 'als je op deze school vanwege je geloof een hoofddoek draagt, wordt dat door de meeste leerlingen gewoon geaccepteerd' (2014 en 2012)

'Een leerling die homo, lesbisch of biseksueel is heeft het bij ons op school moeilijk' (2016) **wordt vergeleken met de stelling** 'een leerling die homo, lesbisch of biseksueel is zal het bij ons op school moeilijk krijgen' (2014 en 2012)

'Een leerling met een handicap of chronische ziekte heeft het bij ons op school moeilijk' (2016) **wordt vergeleken met de stelling** 'als iemand op school een handicap of chronische ziekte heeft dan heeft hij een extra grote kans om gepest te worden' (2014 en 2012)

3.3 Beleving Leefklimaat: sfeer, veiligheid en respect

Inleiding

Om inzicht te krijgen in de beleving van leerlingen over het leefklimaat op school hebben we hen gevraagd rapportcijfers (van 1 t/m 10) te geven over vier onderwerpen, te weten:

- » sfeer;
- » veiligheid;
- » respect tussen leerlingen onderling;
- » respect tussen leerlingen en docenten.

A Antwoorden

Veiligheid scoort het hoogste gemiddelde van alle vier de aspecten, namelijk een 7,7. De school met het laagste gemiddelde krijgt hier het rapportcijfer 6,9, terwijl de school met het hoogste gemiddelde een 8,6 kreeg van haar leerlingen voor veiligheid.

Het respect tussen leerlingen onderling en tussen leerlingen/docenten scoren beiden een 6,9. Bovendien krijgt dit onderwerp op één school het laatste gemiddelde rapportcijfer van alle onderdelen, te weten een 5,7.

De verschillen tussen de hoogste en laagste gemiddelde rapportcijfers liggen tussen de 1,7 en 2,7 punten.

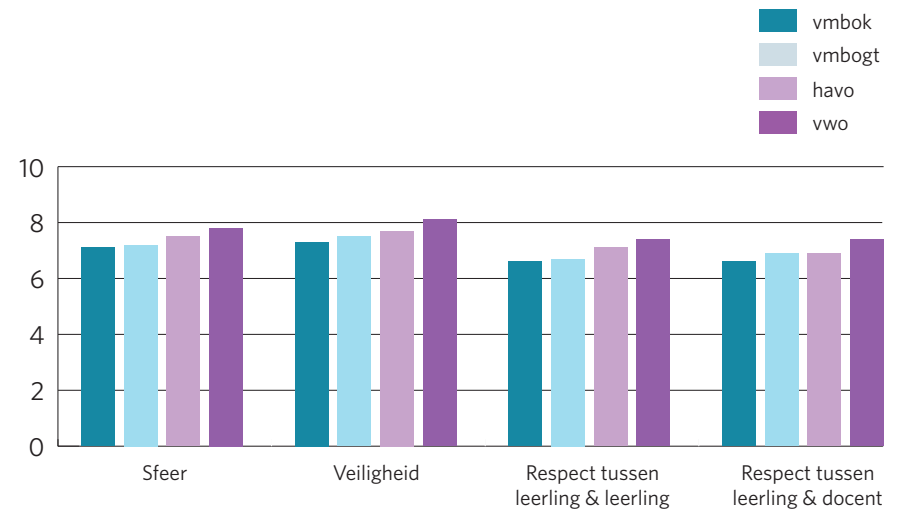
In onderstaande diagram zijn de onderlinge verschillen tussen scholen bij de rapportcijfers weergegeven.

Onderlinge verschillen in rapportcijfers leefklimaat

Een verdere uitsplitsing naar schoolniveau beïnvloedt de rapportcijfers. Het gemiddelde stijgt naarmate het schoolniveau omhoog gaat. Dat geldt voor alle vier de aspecten.

Gemiddelde rapportcijfers per schoolniveau

B Wat valt ons op?

De rapportcijfers 'Leefklimaat' van alle leerlingen

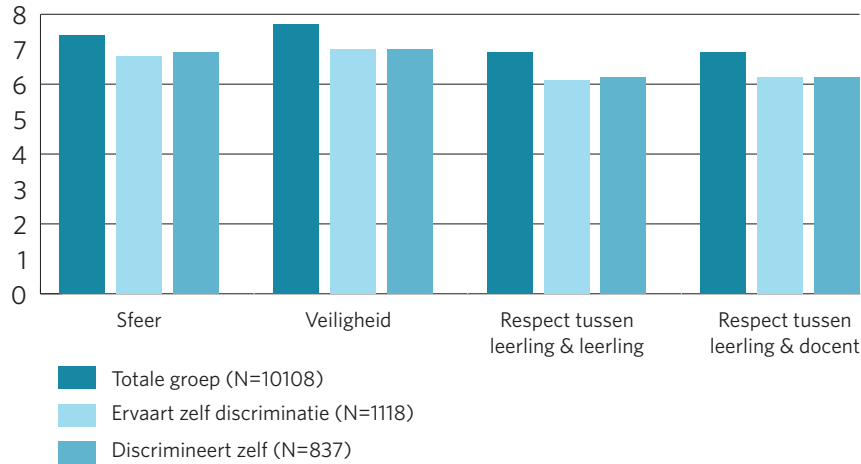
De onderlinge verschillen tussen de scholen vallen op. Het verschil tussen de hoogste en laagste gemiddelden van scholen varieert tussen de 1,7 en 2,7 punten. Verder onderzoek is nodig om te achterhalen welke aspecten tot deze verschillen leiden. De rapportcijfers laten zien dat veiligheid gemiddeld het hoogst wordt gewaardeerd en onderling respect het laagst.

De rapportcijfers 'Leefklimaat' van leerlingen met discriminatie-ervaringen

Ervaring met discriminatie maakt uit voor het rapportcijfer. Niet alleen 'slachtoffers', ook 'daders' zijn negatiever over leefklimaat. Dit zou een aanwijzing kunnen zijn dat een minder fijne sfeer, minder ervaren veiligheid en respect, uitnodigt tot (pesten en) discrimineren.

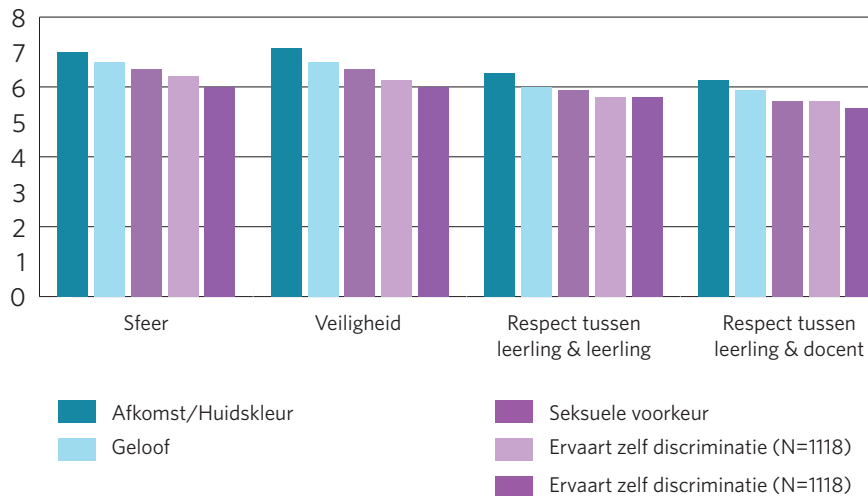
Deze bevinding is ook in overeenstemming met de bevinding dat er een grote overlap is tussen hen die discriminatie ervaren en hen die zelf discrimineren. Het bevestigt wat we al eerder concludeerden: in de aanpak van scholen is het goed om een 'dader' niet alleen als zodanig te zien, maar ook als potentieel 'slachtoffer'.

Gemiddelden bij discriminatie-ervaringen

Voor alle discriminatiegronden geldt dat de gemiddelde rapportcijfers van leerlingen die discriminatie ervaren lager zijn dan van de totale groep. De discriminatiegrond handicap geeft gemiddeld de laagste rapportcijfers voor alle vier de aspecten. Seksuele voorkeur en transgender volgt. Afkomst en huidskleur krijgt de beste scores bij de rapportcijfers. Dit bevestigt het beeld dat leerlingen denken dat in tolerantiebeleving LHB-leerlingen en leerlingen met een handicap/chronische ziekte het moeilijker hebben op school.

Gemiddelden per Discriminatiegrond (N=119)

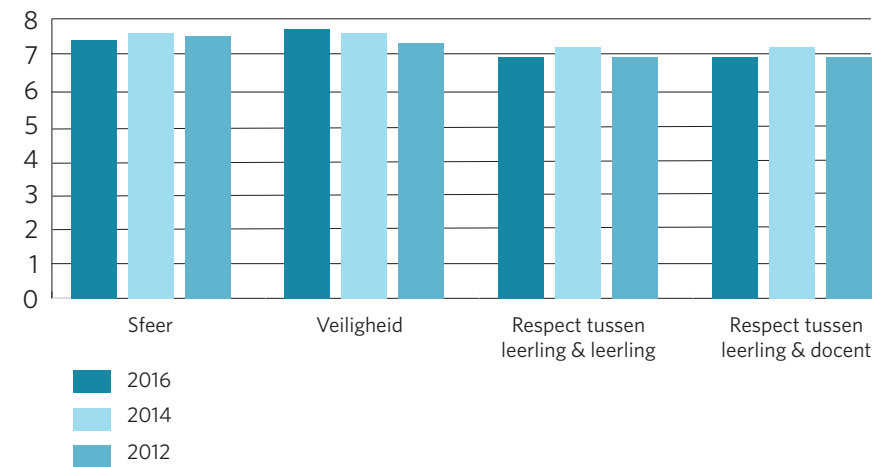

C Vergelijking met eerdere jaren

Kijkend naar de gemiddelden van leefklimaat aspecten van de vorige twee onderzoeken, zien we niet hele grote verschillen. Sfeer en veiligheid scores consistent hoger dan het respect.

De vraag is in de oorspronkelijke vragenlijst op dez elfde manier gesteld, wat de vergelijkbaarheid optimaliseert.

Gemiddelde rapportcijfers 2016, 2014, 2012

3.4 Psychosociale gezondheid

Inleiding

De vierde centrale vraag 'is er verband tussen discriminatie-ervaring en psychosociale gezondheidsaspecten?' hebben wij kunnen onderzoeken omdat de GGD HN deze anonieme gegevens met ons heeft gedeeld. Deze gegevens hadden wij in eerdere onderzoeken niet tot onze beschikking.

Allereerst is een uitleg over de inhoud van de variabelen. Vervolgens gaan we in op de resultaten van het onderzoek en tonen we aan dat er wel degelijk een verband bestaat tussen discriminatie-ervaringen en psychosociale gezondheid.

A De gebruikte psychosociale gezondheidsvariabelen⁵

Variabele	Uitleg	Score
Eenzaamheid	Is het gevoel dat je sociale contacten mist (Sociale Eenzaamheid). Ook jongeren die veel vrienden hebben, kunnen zich eenzaam voelen. Dan is de kwaliteit van de vriendschap niet goed, bijvoorbeeld omdat niet overal over gepraat kan worden, jongeren elkaar weinig zien of ze het gevoel hebben dat de ander hen niet begrijpt (Emotionele Eenzaamheid).	Gebaseerd op drie stellingen over Sociale Eenzaamheid en drie stellingen over Emotionele eenzaamheid. Voorbeelden van deze stellingen zijn: » Ik heb veel mensen op wie ik volledig kan vertrouwen; » er zijn genoeg mensen met wie ik mij nauw verbonden voel; » vaak voel ik me in de steek gelaten.
Psychische Gezondheid	Is gemeten met de MHI-5 (Mental Health Inventory). Dit is een internationaal gebruikte lijst met vijf vragen over de psychische gezondheidstoestand.	Gebaseerd op de score op de 5 vragen: hoe hoger de score, hoe beter de psychische gezondheid. De vragen gaan over 'de afgelopen 4 weken': » Voelde je je erg zenuwachtig; » voelde je je kalm en rustig; » voelde je je neerslachtig en somber; » voelde je je gelukkig; » zat je zo erg in de put dat niets je kon opvrolijken?

A De gebruikte psychosociale gezondheidsvariabelen (vervolg)

Variabele	Uitleg	Score
Zelfbeeld	Beeld dat een jongere van zichzelf heeft is belangrijk voor het zelfvertrouwen. Een negatief zelfbeeld leidt ertoe dat jongeren snel denken dat zij iets niet goed doen, of dat alles wat zij doen mislukt of verkeerd is. Jongeren met een laag zelfbeeld kunnen in een negatieve spiraal terechtkomen.	Het zelfbeeld is gemeten aan de hand van 10 stellingen, gebaseerd op de Nederlandse vertaling van de Rosenberg Self-Esteem Scale. Hoe hoger de score op de 10 stellingen, hoe hoger het zelfbeeld. Voorbeelden van deze stellingen zijn: » Ik heb het gevoel dat ik een aantal goede eigenschappen heb; » ik kan de dingen net zo goed als de meeste anderen mensen; » al met al voel ik me een mislukkeling.
Weerbaarheid	Jongeren die weerbaar zijn, komen op een passende manier op voor zichzelf. Ze bewaken hun eigen grenzen, met respect voor anderen. Een belangrijke voorwaarde voor weerbaarheid is gevoel van eigenwaarde en zelfvertrouwen. Tussen zelfbeeld en weerbaarheid bestaat een sterke wisselwerking.	Gebaseerd op de score van 8 stellingen. Voorbeeld van deze stellingen zijn: » Ik zeg het als iemand iets doet wat ik vervelend vind; » ik laat mij makkelijk overhalen om dingen te doen die ik niet wil; » ik kan heel goed nee zeggen tegen mijn vrienden.
Suicide	Aan de leerlingen is gevraagd of zij de afgelopen 12 maanden: » Serieus hebben gedacht om een einde te maken aan hun leven (Gedachten aan suicide); » een poging hebben ondernomen om een eind te maken aan hun leven (Suicidepoging).	Gebaseerd op de twee vragen: Gedachten aan suicide, Suicidepoging.

⁵ [Omschrijvingen gebaseerd op die van de GGD HN \(2017\)](#)

B Verband met wel of geen discriminatie-ervaring

De totaalscore op de verschillende stellingen die betrekking hadden op een variabele geeft aan of de leerling Wel of niet Eenzaam is, Wel of niet psychisch gezond is, beschikt over Voldoende of onvoldoende zelfbeeld, Voldoende of onvoldoende weerbaar is, Wel of niet gedacht heeft aan suïcide, Wel of niet een suïcidepoging heeft gedaan.

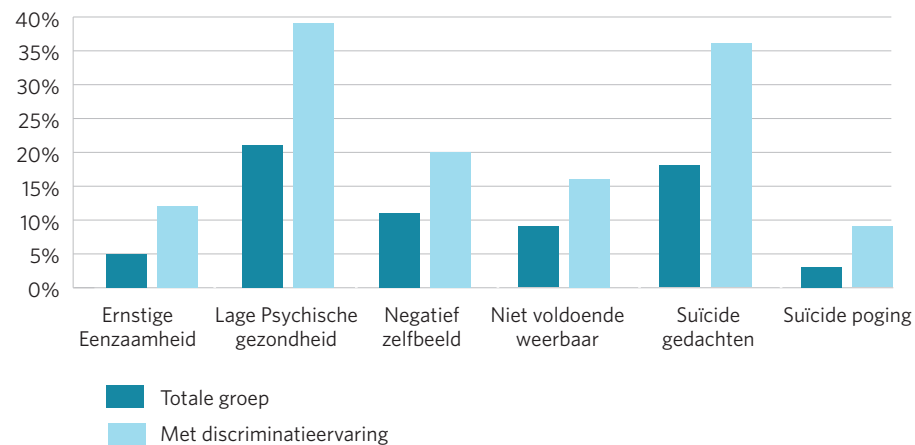
We zijn uitgegaan van twee verschillende populaties: de groep leerlingen met discriminatie-ervaring en de groep leerlingen zonder discriminatie-ervaring.

Met een relevante statistische toets is de volgende hypothese getoetst: "In de populatie mét een discriminatie-ervaring komen significant vaker respondenten voor met een negatieve score op de verschillende psychosociale gezondheidsvariabelen dan in de totale groep respondenten".

Deze hypothese wordt door de resultaten bevestigd bij alle bovenstaande variabelen en leidt tot de volgende conclusie: *In de groep met één of meer discriminatie ervaringen zaten significant vaker leerlingen die negatief scoorden op (ernstige) eenzaamheid, psychische gezondheid, zelfbeeld, weerbaarheid en suïcide.*

Onderstaand diagram geeft de verschillen in uitkomst tussen de twee populaties weer in percentages. Hoe groter de verschillen, hoe sterker het verband.

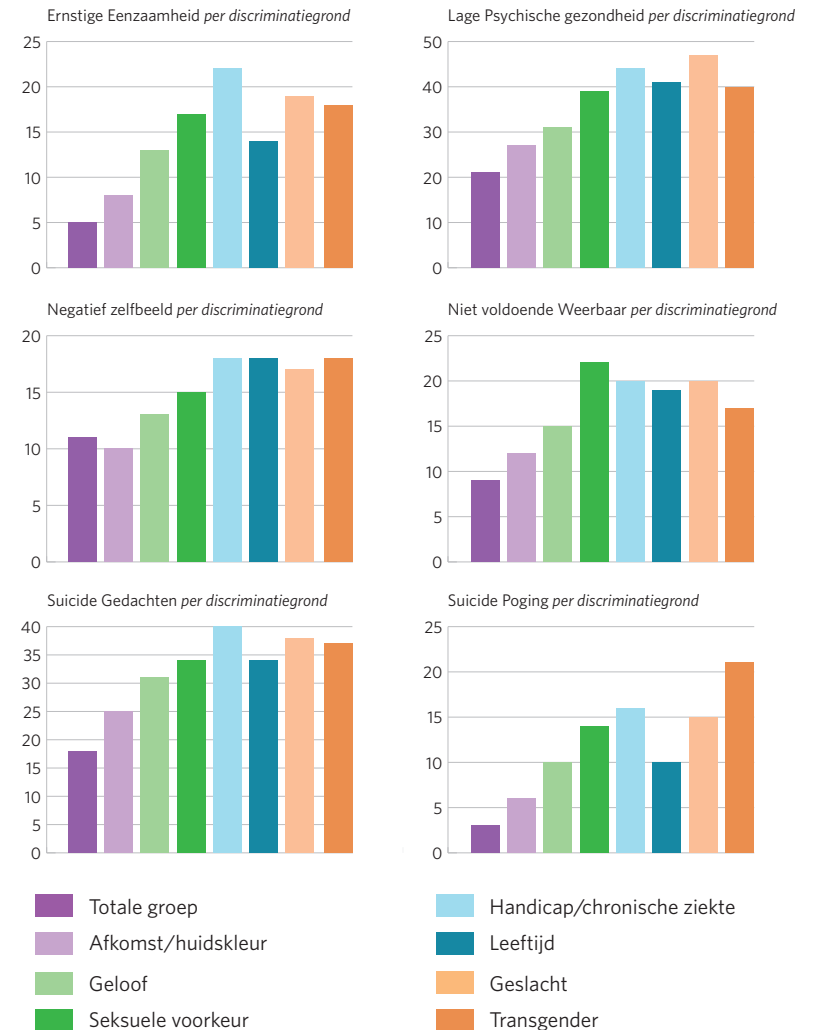
Percentages Psychosociale Gezondheidsaspecten

C Verbanden per discriminatiegrond

In de volgende stap in onze analyse hebben we het gevonden negatieve verband per discriminatiegrond verder uitgediept. Hoe verhouden de psychosociale gezondheidsfactoren zich tot elke discriminatiegrond?

De onderstaand diagram laat een consistent beeld zien. In totaliteit zijn de negatieve verbanden met de psychosociale gezondheidsvariabelen het minst sterk voor de discriminatiegronden die juist het meest worden ervaren: Afkomst/huidskleur en Geloof, terwijl hij het meest sterk geldt voor de overige vijf discriminatiegronden. Dit beeld is vergelijkbaar met onze bevindingen bij leef- en tolerantieklimaat.

D Wat valt op?

Verband psychosociale gezondheidsvariabelen en discriminatie-ervaring.

Het is een bekend gegeven dat het niet makkelijk is deel uit te maken van een minderheid. Zeker bij stigmatisering kan dit verschillende vormen van stress oproepen. De gevolgen voor het psychosociaal welbevinden van leden van deze minderheidsgroepen is door Dr. Ilan Meyer (2003) beschreven in een model over minderheidsstress⁶.

Onze analyse laat zien dat ook in onze regio Noord-Holland Noord het verband bestaat tussen discriminatie-ervaringen en psychosociale gezondheid.

Sterkte van het verband is niet voor elke discriminatiegrond even groot.

Verband met Herkomst/huidskleur en Geloof minst negatief

Voor de derde maal vinden we dat, hoewel Herkomst/huidskleur en Geloof als grond wel vele malen vaker wordt ervaren, deze het minste invloed lijkt te hebben op óf het minst onder invloed staat van psychosociale gezondheidsvariabelen.

Verband met Handicap/Chronische ziekte het meest negatief

Handicap/chronische ziekte komt consistent naar voren als een grond, van alle gronden, met het sterkste verband met negatieve beleving en negatieve verbanden met psychosociale gezondheid. Dit is in lijn met de meest negatieve beleving van leefklimaat aspecten. Ook voor de overige gronden Seksuele voorkeur, Transgender, Leeftijd en Geslacht geldt dit sterke negatieve verband, zij het in iets mindere mate.

⁶ Meyer, I.H. (2003). "Prejudice as stress: Conceptual Problems for Measurement." **American Journal of Public Health** 93; 262-265.

4. Conclusies, aanbevelingen en vervolgstappen

In de voorgaande hoofdstukken hebben we per centrale vraag de meest in het oog springende bevindingen benoemd. In dit hoofdstuk verbinden we deze uitkomsten met elkaar en benoemen we de belangrijkste aanbevelingen en mogelijke vervolgstappen.

4.1 Conclusies en aanbevelingen

Samenwerking met GGD HN leidt tot stijging van betrouwbaarheid van resultaten.

De prettige samenwerking met de GGD HN heeft er allereerst voor gezorgd dat scholen minder verschillende vragenlijsten moesten invullen. Ten tweede is door deelname aan de jeugdmonitor Emovo 2016/2017 ons bereik verveelvoudigd: van 9 naar 31 scholen, van ongeveer 2200 leerlingen naar ruim 10.000 leerlingen die mee deden. Hiermee stijgt de betrouwbaarheid van resultaten en de mogelijkheden om ook betrouwbaardere analyses te maken van kleinere subgroepen.

Discriminatie op grond van afkomst/huidskleur wordt veruit het vaakst ervaren.

Dit is een hardnekkige bevinding, door de jaren heen. Zowel in de schoolmonitoren als in de meldcijfers van Art.1 NHN. Alsmede op lokaal- en landelijk niveau. Toch blijven stimuli en wettelijke verplichtingen vanuit de ministeries naar scholen vooral gefocust op 'LHBT'.

Het is daarom nodig te pleiten voor verbreding van de focus discriminatie-aanpak, bij scholen én ministeries.

Grote overlap daders/slachtoffers. Uit het onderzoek blijkt dat het om een kleine groep leerlingen gaat die discriminatie-ervaringen hebben (11,2%). Binnen deze groep is dan nog eens 45% niet alleen slachtoffer, maar tevens dader. **Als we meer weten over de kleine groep van daders en slachtoffers, de motieven om zowel dader als slachtoffer te zijn, levert dat mogelijk adequatere adviezen op voor discriminatie bestrijding.** Bijvoorbeeld: Leerlingen discrimineren als indicatie voor het niet onderkennen van eigen problemen, of het niet durven benoemen van deze problemen.

Discriminatie houdt niet op bij de schoolpoort. 4 van de 10 leerlingen die discriminatie ervaart op school, ervaren dit ook op een of meer andere plekken. 1 op de 3 leerlingen die discrimineren doen dit ook op andere plekken dan de school. Deze bevinding uit het onderzoek maakt dat **samenwerking van scholen met andere instanties zoals jongerenwerk en sportverenigingen bij het tegengaan van discriminatie meerwaarde heeft.** Dit biedt de mogelijkheid om jongeren die discriminerend gedrag laten zien op meerdere plekken, aan te spreken en gedragsalternatieven aan te bieden, de oorzaak van het gedrag te onderzoeken en hen te ondersteunen bij eventuele eigen problemen. Datzelfde geldt ook voor jongeren die zich gediscrimineerd voelen.

Ervaren leefklimaat verschilt flink tussen scholen. Het is interessant om meer inzicht te hebben in de oorzaken van die verschillen. **Meer inzicht in welke aspecten hierbij een rol spelen, ondersteunt de schooldirectie en leerkrachten in de verbetering van het leefklimaat.**

Negatieve verbanden zijn het sterkst tussen psychosociale gezondheid/leefklimaat en discriminatie vanwege handicap/chronische ziekte. Wat maakt dat hier het verband zo negatief is? Waar liggen mogelijkheden om deze leerlingen te ondersteunen? **Meer kennis hierover kan bijdragen in een meer adequate ondersteuning van deze leerlingen.**

Negatieve verbanden zijn het minst sterk tussen psychosociale gezondheid/leefklimaat en discriminatie vanwege afkomst/huidskleur. Hoewel discriminatie op afkomst/huidskleur het meest gemeld wordt, is het gevonden negatieve verband met leefklimaat en psychosociale gezondheid het minst sterk. Dit is iets wat we, vanwege de hoge incidentie, maar ook vanwege de verhalen die wij tegenkomen in onze voorlichtingen op scholen en jongerenwerk, niet hadden verwacht.

Gezien de omvang van de discriminatie op afkomst/huidskleur, **lijkt het belangrijk om ons te verdiepen in eventuele andere effecten van uitsluiting op afkomst dan alleen de psychosociale.** We denken hier bijvoorbeeld aan schooluitval en het verlies van intrinsieke motivatie.

Verband tussen 'discriminatie' en 'gezondheid' is evident. De verbanden die we hebben

kunnen onderzoeken dankzij de aanvullende data van de GGD HN zijn helder: discriminatie kan zeer schadelijk zijn voor de psychische gezondheid. **Het toevoegen van het onderwerp discriminatie aan de gezondheidsmonitor lijkt daarom een logische stap.**

Het negatieve verband tussen discriminatie en psychosociale gezondheidseffecten suggereert **dat leerlingondersteuning op (en hulpverlening via) school, baat kan hebben bij een sensitivering op discriminatie-aspecten** binnen de totale problematiek van een leerling.

4.2 Hoe kunnen we hiermee verder?

Onderzoek doen naar

- » De grote overlap tussen de inwisselbaarheid van rol. Hoe komt het dat slachtoffers ook daders zijn en vice versa?
- » De verschillen tussen scholen bij de rapportcijfers over leefklimaat. Zowel in negatieve als positieve zin. Welke aspecten spelen een rol in deze verschillen? Welke 'succesformules' zijn er al bekend bij scholen en werken deze ook op andere scholen?
- » Waar we de negatieve effecten van discriminatie op Afkomst/huidskleur terugzien, op andere plekken dan bij de psychosociale gezondheidsvariabelen.
- » De oorzaken van het sterke negatieve verband tussen handicap/chronische ziekte en psychosociale gezondheid
- » De mogelijkheden binnen de huidige leerlingbegeleiding/hulpverlening op scholen. Hoe ziet deze begeleiding en hulpverlening er op dit moment uit? Hoe vaak hebben ze te maken met discriminatie? Met welke zorgverleners wordt samen gewerkt? Hoe beoordelen zorgcoördinatoren dit? Welke behoeften en aandachtspunten leven er bij de professionals?

Kennis vergaren en delen. De inzichten die we opdoen delen we op een conferentie, in gesprekken of in factsheets met de deelnemende scholen. Op die manier willen we scholen optimaal voordeel laten hebben van elkaars ervaringen.

Blijf investeren in de totale groep leerlingen als het gaat om het schoolklimaat, omgangsnormen, respect en tolerantie. Hoewel er in deze jeugdmonitor niet meer gekeken is naar de getuigen, lijkt het compleet om deze op dit moment te noemen. In de vorige monitors zagen wij dat de groep getuigen altijd groot is, en dat een groot deel van die getuigen eigenlijk niet veel doet op het moment dat zij getuige zijn van een pest situatie. Deze groep passieve toeschouwers is omvangrijk en positieve beïnvloeding daarvan heeft daarom potentieel een groot effect. Met jongerenwerk gaan we al op zoek naar hoe we deze groep effectiever kunnen betrekken. Ook met scholen zouden we het hier graag over hebben. Wat doen scholen al, wat werkt en wat niet? Waar lopen scholen tegen aan?

Bijlage 1 – Vragen uit de jeugdmonitor Emovo 2016/17

Voorstel vragen over Discriminatie en Tolerantie vragenlijst 2016/2017

EMOVO

(Vóór de vragen over mening over homoseksualiteit (voor vraag 75 in de vragenlijst 2015/2016))

DISCRIMINATIE

75. Voelde jij je de afgelopen 12 maanden wel eens gediscrimineerd? Dat iemand je ongelijk behandelde, bijvoorbeeld vanwege je geloof, handicap, seksuele voorkeur of huidskleur?

- nooit -> ga door naar vraag 78
- Ja, één keer
- Ja, soms
- Ja, vaak

76. Ging het daarbij om:

	Ja	Nee	N.v.t.
a. Afkomst /huidskleur	☐	☐	
b. Geloof	☐	☐	
c. Seksuele voorkeur (hetero, homo, lesbisch, bi)	☐	☐	
d. Handicap/chronische ziekte	☐	☐	☐
e. Leeftijd	☐	☐	
f. Geslacht	☐	☐	
g. Transgender	☐	☐	☐

77. Door wie ben je gediscrimineerd en waar gebeurde dit? (meerdere antwoorden mogelijk)

- Door iemand in de media: bijvoorbeeld op tv, radio, in de krant, op internet, etc.
- Door een bekende, thuis
- Door een bekende, op school
- Door een bekende, in de buurt waar ik woon
- Door een bekende, op social media (bijvoorbeeld facebook, Twitter, Whatsapp, snapchat, etc.)
- Door een bekende, op een openbare plek (bijvoorbeeld openbaar vervoer, winkel, festival, etc.)
- Door een bekende, ergens anders
- Door een onbekende, thuis
- Door een onbekende, op school
- Door een onbekende, in de buurt waar ik woon
- Door een onbekende, op social media (bijvoorbeeld facebook, Twitter, Whatsapp, snapchat, etc.)
- Door een onbekende, op een openbare plek (bijvoorbeeld openbaar vervoer, winkel, festival, etc.)
- Door een onbekende, ergens anders

78. Heb jij in de afgelopen 12 maanden zelf weleens gediscrimineerd? Dus iemand ongelijk behandeld vanwege bijvoorbeeld zijn/haar geloof, handicap, seksuele voorkeur of huidskleur?

- nooit -> ga door naar vraag 81
- Ja, één keer
- Ja, soms
- Ja, vaak

79. Ging het daarbij dan om zijn/ haar:

	Ja	Nee
a. Afkomst /huidskleur	☐	☐
b. Godsdienst	☐	☐
c. Seksuele voorkeur (hetero, homo, lesbisch, bi)	☐	☐
d. Handicap/chronische ziekte	☐	☐
e. Leeftijd	☐	☐
f. Geslacht	☐	☐
g. Transgender	☐	☐

80. Wie heb jij gediscrimineerd, en waar gebeurde dit? (meerdere antwoorden mogelijk)

- Een bekende, thuis
- Een bekende, op school
- Een bekende, in de buurt waar ik woon
- Een bekende, op social media: bijvoorbeeld facebook, Twitter, Whatsapp, snapchat, etc.
- Een bekende, op een openbare plek: bijvoorbeeld openbaar vervoer, winkel, festival, etc.
- Een bekende, ergens anders
- Een onbekende, thuis
- Een onbekende, op school
- Een onbekende, in de buurt waar ik woon
- Een onbekende, op social media: facebook, Twitter, Whatsapp, snapchat, etc.
- Een onbekende, op een openbare plek (bijvoorbeeld openbaar vervoer, winkel, festival, etc.)
- Een onbekende, ergens anders

Vervolg bijlage 1 – Vragen uit de jeugdmonitor Emovo 2016/17

(Onderstaande vragen bij de vragen over school, na vraag 60 (vragenlijst 2015/2016))

61. Welk rapportcijfer geef jij aan:

1 = heel slecht tot 10 = heel goed											
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	Weet niet/geen mening
a. De sfeer op je school	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
b. De veiligheid op je school	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
c. Het respect tussen leerlingen onderling	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
d. Het respect tussen leerlingen en docenten	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

62. Geef aan in hoeverre je het eens bent met onderstaande uitspraken

	helemaal mee eens	mee eens	soms wel, soms niet	mee oneens	helemaal mee oneens	weet niet/geen mening
a. Er zijn leerlingen op mijn school die door anderen worden buitengesloten	☐	☐	☐	☐	☐	☐
b. Een leerling die openlijk moslim is, heeft het bij ons op school moeilijk	☐	☐	☐	☐	☐	☐
c. Een leerling die homo, lesbisch of biseksueel is heeft het bij ons op school moeilijk	☐	☐	☐	☐	☐	☐
d. Een leerling met een handicap of chronische ziekte heeft het bij ons op school moeilijk	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Art.1

Allen

die zich in Nederland bevinden, worden in gelijke gevallen gelijk behandeld.
Discriminatie wegens godsdienst, levensovertuiging, politieke gezindheid,
ras, geslacht of op welke grond dan ook, is niet toegestaan.

Art.1 Bureau Discriminatiezaken Noord-Holland Noord

DISCRIMINATIE

Gasthuisstraat 2, 1811 KC Alkmaar
Postbus 3095, 1801 GB Alkmaar

Tel. 072 - 515 44 00
info@art1nhn.nl

Meldlijn: 0900 2 354 354 (10 ct/m)

i: www.art1nhn.nl | fb: www.facebook.com/art1nhn

KvK: 412 40 553 / Bank: NL70INGB0004971174